

Nova Barrero Martin, *Ornamenta Muliebria. El adorno personal femenino en Mérida durante la Antigüedad*, Monografías Emeritenses 13, Editura Artes Gráficas Rejas, Mérida, 2022; 447 p. și 249 ilustrații.

În 2022, a apărut sub oblăduirea fundației de studii romane, Fundación de Estudios Romanos și a Museo Nacional de Arte Romano din Merida, lucrarea *Ornamenta Muliebria. El adorno personal femenino en Mérida durante la Antigüedad*, a cercetătoarei Nova Barrero Martin. Domnia sa este una dintre cele mai cunoscute cercetătoare și autoare a mai multor lucrări cu privire la bijuteriile antice din Spania, demers centrat pe perioada secolelor I–VIII p.Chr.

Lucrarea de față a fost publicată într-o serie specializată și bine-cunoscută în domeniu, patronată de către Museo Nacional de Arte Romano din Merida și, în care, regăsim studii cu privire la antichitatea romană pe teritoriul coloniei *Augusta Emerita*-actualmente orașul Merida din Spania.

Importanța acestei publicații este una deosebită, având în vedere faptul că Merida este unul dintre cele mai bine cunoscute și cercetate situri arheologice din Spania, fiind introdus în UNESCO World Heritage Site din 1993. Prin urmare, cele 459 de intrări în catalog prezentate în cele ce urmează, creionează o imagine fidelă realității antice în această zonă.

Corpul cărții a fost împărțit în șase capitole, prefațate de două intervenții și urmate de anexele necesare unei lucrări de specialitate.

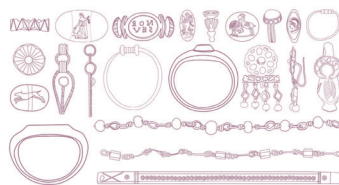
Prefața cărții, *Prólogo* (p. 9–10), este semnată de către Trinidad Nogales Basarrate, director al Museo Nacional de Arte Romano, din partea instituției al cărui patrimoniu este prezentat în această monografie. Această primă intervenție este urmată de cea a autoarei cu *Agradecimientos* (p. 11).

Primul capitol, *Introducción* (p. 19–24), face cunoscută cititorului, motivația care stă la baza demersului autorului și parte din metodologia aplicată pentru redactarea capitolelor următoare, în funcție de categoriile de material.

Capitolul al doilea, *Catálogo* (p. 25–194), prezintă piesele pe categorii, de la inele, intalii și camee, brațări, podoabe pentru gât, cercei și podoabe pentru coafură, tratate în funcție de material și tipologie. Nu putem să nu remarcăm faptul că, deocamdată lipsesc din descoperirile de aici podoabele pentru păr, pandantive și plase pentru coc.

Primul subcapitol se referă la inele, acestea fiind împărțite în inele metalice 1.1. *Anillos metálicos* (p. 29–58)–97 de piese, urmate de 12 piese-inele din ambră, sticlă, cărbune și rocă naturală–1.2 *Anillos de ámbar y azabache* (p. 59–62).

Subcapitolul al doilea, 2. *Entales y Camafeos*, tratează 16 intalii și camee (p. 63–68), descoperite în mai multe locații din orașul roman.

ORNAMENTA MULIEBRIA
EL ADORNO PERSONAL FEMENINO
EN MÉRIDA DURANTE LA ANTIGÜEDAD

Nova Barrero Martin

MONOGRAFÍAS EMERITENSES - 13

Următorul subcapitol tratează brățărilor 3. *Brazaletes* (p. 69–82), între care se află 3 piese din aur și 28 de piese de bronz, de os, cărbune sau sticlă–9 piese.

Bijuteriile pentru împodobitul gâtului, 4. *Adornos de cuello* (p. 83–140), se referă atât la lanțurile simple sau cu mărgel, cât și la coliere din materiale diverse și piese de colier, diferite tipuri de pandantive, *bullă* și mărgel, în total 166 de intrări în catalog.

Cerceii, 5. *Pendientes* (p. 141–158), prezintă o variație de tipuri, de la cele timpurii la cele târzii, atât perechi cât și exemplare singulare, lucrate din materiale diverse, de la aur și pietre prețioase sau semiprețioase la bronz. La acest subcapitol avem 55 de intrări la catalog.

Elemente din fir de aur folosite la realizare diverselor obiecte, de la plasele de păr la țesături, aplica și fibule, 6. *Hilos de oro y otros adornos aplicados a la indumentaria* (p. 159–170), în total 19 piese, sunt prezentate în cele ce urmează.

Urmează bijuteriile pentru împodobitul capului, 7. *Adornos para el cabello* (p. 171–194), cu referire specială la decorarea coafurii. Acest subcapitol conține 54 de intrări în catalog, piepteni de os și fildeș, precum și ace de păr.

Capitolul este prefațat de o explicația a prescurtărilor, necesară cititorului pentru a putea citi corect indicațiile catalogului.

Capitolul al treilea *Materiales, Técnicas artísticas, rutas comerciales y talleres* (p. 195–264), aduce în discuție materialele și tehnicile în care sunt confecționate bijuteriile prezentate, fie că este vorba despre materiale locale, având în vedere faptul că subsolul peninsulei abundă în metale și prin urmare mineritul este unul dintre domeniile de exploatare înfloritoare, cât și materiale de import, unele dintre acestea venite din afara granițelor Imperiului. Sunt discutate aici și principalele zone pentru extracția aurului, argintului și bronzului și, având în vedere faptul că în epocă romană se exploatează și aurul aluvionar, sunt incluse râurile care puteau servi ca sursă de materie primă. În mod natural, demersul autoarei ia în considerare atelierele și artizanii, care puteau produce piesele. Imaginea se creionează pornind la modul general, cu ajutorul unor dovezi epigrafice sau reprezentări de pe monumentele descoperite în Imperiu, după care demersul revine la situația existentă în oraș, cu ajutorul arheologiei. Printre cele 17 inscripții din Peninsula Iberică în care sunt amintite astfel de meserii, se remarcă și un *collegium fabrum argentariorum et conflatorum*. Din punct de vedere arheologic, pentru *Augusta Emerita*, sunt documentate câteva ateliere de bronzieri, localizate *extra muros* și datate în a doua jumătate a secolului I p.Chr. dar și în perioada de la finalul secolului IV p.Chr. și pe parcursul secolului următor, pentru un atelier care recicla bronz pentru al prelucra. De asemenea, descoperirea unor plăci de agată în fondul muzeului, provenite din excavații în oraș, face posibilă afirmația că există posibilitatea ca o *officina gemmaria* să funcționeze aici. În aceeași notă, ateliere de sticlărie au fost documentate în oraș în intervalul secolului I – secolul al IV-lea p.Chr., fără a ști cu siguranță dacă o parte din producția acestora era dedicată bijuteriilor.

Autoare enumeră și tehnicile de realizare a bijuteriilor, de la turnare în tipar, laminare, tragere în fire, gravare, cloisonné, încastrare, batere, au repousse, filigran și granulație, gravare, modelare la cald, lipire la cald, debitare, sculptare, ștampilare, precum și materiale diverse care au fost folosite pentru realizarea bijuteriilor, cu ajutorul unor fotografii de detaliu. Capitolul este important întrucât identifică

posibilitatea realizării locale ale unor piese, pe baza descoperirilor arheologice și epigrafice, dar și a unei tipologii specifice.

În mod normal, aceste discuții duc spre unele concluzii în ceea ce privește rutele comerciale și a comerțului cu astfel de piese. Pentru artefactele rare, așa cum sunt perlele și unele pietre prețioase, este bine cunoscut faptul că acestea provin din locații aflate în afara granițelor romane, în Peninsula Iberică fiind exploatare în perioada romană, pe lângă metale, doar granatul și cristalul de stâncă. Așadar, rutele comerciale și contactele orașului se întind în nord până la Marea Baltică, în est până în India și în sud până în Peninsula Arabia și Egipt.

Capitolul al patrulea *Estudio cronotipológico de los adornos y objetos del mundus muliebris* (p. 265–372), prezintă din punct de vedere practic și la nivelul legislației, concepțiile de *ornamenta muliebris* și *mundus muliebris*, după care autoarea introduce pentru fiecare obiect al catalogului, o cronologie locală, pe baza tipului de material, a tipologiei generale și a contextului de descoperire. Sunt aduse în discuție nu numai bijuteriile, ci toate tipurile de artefacte, care, în mod normal fac parte din inventarele funerare feminine, de la casete, unguentarii, pixide, diferite vase, piepteni și recipiente, la diverse ustensile cosmetice.

Capitolul cinci *Ornamenta y mundus en contexto. Los ajuares funerarios* (p. 373–402), aduce în discuție bijuteriile descoperite în contexte funerare, prezentând asocierile dintre acestea și locul lor în inventarul mormântului, fiind discutate inventarele funerare din 28 de morminte din necropolele locale.

Ultimul capitol este unul de concluzii generale, *Conclusiones* (p. 403–408), cu privire la schimbările majore care au loc în arta bijuteriilor și în moda feminină, pe parcursul secolelor I–VIII p.Chr.

Cartea este completată cu o listă a concordanței dintre catalog și numerele de inventar, *Listado de concordancia número de inventario y catálogo* (p. 409–418) și o listă bibliografică, *Bibliografía* (p. 419–447).

Lucrarea de față reunește în paginile sale o colecție muzeală de excepție, cea a Museo Nacional de Arte Romano din Merida, artefactele fiind descoperite pe teritoriul coloniei romane *Augusta Emerita*. Datorită capitolelor III–VI, demersul depășește condiția de catalog de colecție și atinge calitatea unei monografii tipologice a acestui tip de *small finds*, descoperite în orașul roman și necropolele sale. Printre punctele forte ale publicației se află și calitatea ilustrației, prezența graficelor și a tabelor care sistematizează informația.

Regretăm faptul că lucrarea nu a fost publicată bilingv și sperăm ca în viitor acest neajuns să se remedieze.

Recomandăm cu căldură lucrarea specialiștilor care doresc să aprofundeze informațiile despre provincia romană Lusitania sau despre circulația și modelele de producție ale comerțului cu bijuterii, ea adresându-se cu precădere acestora.

Ana C. HAMAT*

* Ana C. HAMAT: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; e-mail: anahamat@yahoo.com.